

ПРОМЕНИ В КОДЕКСА ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ И НАРЕДБАТА ЗА ПАРИЧНИТЕ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ОТ ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ, КОИТО РАБОТОДАТЕЛИТЕ ТРЯБВА ДА ИМАТ ПРЕДВИД ОТ 1 ЮНИ 2017 ГОДИНА

Вержиния Заркова

Експерт по социално осигуряване

Ключови думи:

Държавно обществено осигуряване

Парично обезщетение при бременност, раждане и отглеждане на малко дете

Отпуски по Кодекса на труда

Документи и данни

Резюме

Държавното обществено осигуряване, в частта му на краткосрочното осигуряване, регулира обществените отношения, свързани с осигуряване на социална защита на трудещите се при настъпването на определени социални рискове. Нормативно тази защита е уредена в Кодекса за социално осигуряване и неговите подзаконовни нормативни актове. В Кодекса е предвидено, че в случаите, когато настъпи временна неработоспособност, осигурените лица получават парично обезщетение за сметка на фонд „Общо заболяване и майчинство“, което замества загубеното от лицата трудово възнаграждение. Преди получаването на паричното обезщетение от осигурените лица е необходимо те да отговарят на известни условия, които са регламентирани в Кодекса. Необходимо е също така осигурителите да са изпълнили своите задължения по отношение подаването на документите и данните, за да може да се осъществи процесът по изчисляване и изплащане на обезщетенията. Редът и начинът, по които се осъществява този процес, са регламентирани в Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване. В сила от 1 юни 2017 г. в кръга на лицата, имащи право на парични обезщетения за бременност, раждане и отглеждане на дете, допълнително са включени нови правоимащи лица. Във връзка с това са направени редица изменения в разпоредбите както на Кодекса за социално осигуряване, така и в Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване. Изменени и допълнени са формулярите, които осигурените представят пред осигурителя си, и са извършени допълнения в данните, които осигурителят изпраща на НОИ. Целта на настоящата статия е да разгледа и посочи правата на осигурените за получаване на парично обезщетение при настъпване на рисковете бременност, раждане и отглеждане на дете, както и да подчертае новите моменти в прилагането на осигурителното законодателство в тази област.

С измененията и допълненията на Кодекса за социално осигуряване и Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване, в сила от 1 юни 2017 г., се разширява кръгът на лицата, имащи право да получават парични обезщетения от средствата на държавното обществено осигуряване през периодите на бременност, раждане и отглеждане на малко дете. Необходимостта от това е продиктувана от допълненията на Кодекса на труда, с които се урежда правото на отпуск през посочените периоди.

Право да получават парично обезщетение за бременност, раждане и отглеждане на дете от средствата на държавното обществено осигуряване имат всички лица, за които задължително се дължат вноски във фонд „Общо заболяване и майчинство“ на държавното обществено осигуряване. Това са лицата, упражняващи дейностите по чл. 4, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване, както и самоосигуряващите се лица, избрали да внасят вноски във фонд „Общо заболяване и майчинство“. В тази група осигурени лица са обхванати:

1. работниците и служителите независимо от характера на работата, от начина на заплащането и от източника на финансиране;
2. държавните служители по Закона за държавния служител;
3. съдиите, прокурорите, следователите, държавните съдебни изпълнители, съдиите по вписванията и съдебните служители, както и членовете на Висшия съдебен съвет и инспекторите в инспектората към Висшия съдебен съвет;
4. военнослужещите по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, резервистите на активна служба по Закона за резерва на въоръжените сили на Република България, държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража, държавните служители по Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“, по Закона за Държавна агенция „Разузнаване“ и по Закона за специалните разузнавателни средства, офицерите и сержантите по Закона за Националната служба за охрана, както и лицата по чл. 69, ал. 6;
5. управителите и прокуристите на търговски дружества, на еднолични търговци, на техните клонове и на клоновете на чуждестранни юридически лица, членовете на съвети на директорите, на управителни и надзорни съвети и контролорите на търговски дружества, синдиките и ликвидаторите, както и лицата, работещи по договори за управление на неперсонифицирани дружества, и лицата, на които е възложено управлението и/или контролът на държавни и общински предприятия по глава девета от Търговския закон, техни подразделения или на други юридически лица, създадени със закон;
6. лицата, упражняващи трудова дейност на изборни длъжности, с изключение на лицата по т. 1, 5 и 7, както и служителите с духовно звание на Българската православна църква и други регистрирани вероизповедания по Закона за вероизповеданията;

7. специализантите, които получават възнаграждение по договор за обучение за придобиване на специалност от номенклатурата на специалностите, определена по реда на чл. 181, ал. 1 от Закона за здравето;

8. кандидатите за младши съдии, младши прокурори и младши следователи по Закона за съдебната власт;

9. морските лица.

За получаване на парично обезщетение за бременност и раждане е необходимо да са изпълнени едновременно следните условия:

- към началото на съответния осигурителен случай лицето да е осигурено за общо заболяване и майчинство;
- да е наличен 12-месечен осигурителен стаж с осигуряване за общо заболяване и майчинство;
- да е разрешен съответният вид отпуск.

В осигурителния стаж, необходим за придобиване право на парично обезщетение от осигурените, се включват следните периоди:

1. времето, през което лицата по чл. 4, ал. 1, т. 1 от КСО са работили при пълното законоустановено за тях работно време, ако са внесени или дължими осигурителните вноски върху полученото, начисленото и неизплатеното, както и неначисленото възнаграждение, но не по-малко от минималния осигурителен доход по чл. 6, ал. 2, т. 3 от КСО за съответната професия; когато лицето е работило при непълно работно време, осигурителният стаж се зачита пропорционално на законоустановеното работно време;
2. времето, за което са внесени или дължими осигурителни вноски върху не по-малко от минималната работна заплата за страната, за лицата по чл. 4, ал. 1, т. 5 и 9 от КСО; когато възнаграждението на лицата по чл. 4, ал. 1, т. 5 и 9 от КСО, върху което са внесени осигурителните вноски, е по-малко от минималната работна заплата за страната, осигурителният стаж се зачита пропорционално;
3. времето, за което за лицата по чл. 4, ал. 1, т. 7 и 8 от КСО са внесени или дължими осигурителни вноски върху не по-малко от минималния осигурителен доход по чл. 6, ал. 2, т. 3 от КСО;
4. времето, за което са внесени дължимите осигурителни вноски за общо заболяване и майчинство от самоосигуряващите се лица и от лицата по чл. 4а, ал. 1 от КСО;
5. времето, през което лицата по чл. 4, ал. 1, т. 1 – 4 от КСО, за които не е определен минимален осигурителен доход по чл. 6, ал. 2, т. 3 от КСО, са работили при пълното законоустановено за тях работно време, ако са внесени или дължими осигурителни вноски върху полученото, начисленото и неизплатеното, както и неначисленото възнаграждение, но върху не по-малко от минималната работна заплата за страната; когато

лицето е работило при непълно работно време, осигурителният стаж се зачита пропорционално на законоустановеното за него работно време, ако са внесени или дължими осигурителни вноски върху съответната пропорционална част от минималната работна заплата.

6. времето на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете;
7. времето на платените и неплатените отпуски за временна неработоспособност и за отпуск за бременност и раждане;
8. времето на неплатения отпуск до 30 работни дни през една календарна година;
9. времето, през което самоосигуряващите се лица, които се осигуряват за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за общо заболяване и майчинство, са получавали парични обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане и отглеждане на малко дете и периодите на временна неработоспособност, бременност и раждане и за отглеждане на малко дете, през които не са имали право на парично обезщетение.

Не е от значение дали необходимият осигурителен стаж е непрекъснат, или не. Той може да бъде положен при един или повече осигурители и е без значение дали е придобит непосредствено преди отпуска за бременност и раждане, или много преди това.

Осигурената за общо заболяване и майчинство майка има право на парично обезщетение при бременност и раждане за срок 410 календарни дни, от които 45 дни преди раждането. Когато раждането стане преди изтичането на 45 дни от началото на ползването на обезщетението, остатъкът до 45 дни се ползва след раждането.

Отпусъкът поради бременност и раждане на осигурената в размер 135 календарни дни за всяко дете се разпределя в 3 болнични листа, както следва:

1. за 45 календарни дни преди раждането; болничният лист се издава еднолично от лекаря, който осъществява наблюдението на бременната; в болничния лист задължително се вписва терминът на раждането;
2. за 42 календарни дни непосредствено от раждането – от лекаря, който е водил раждането; ако раждането е станало без медицинско наблюдение – от личния лекар;
3. за 48 календарни дни (продължение на предходния болничен лист): след изписване от болничното лечебно заведение – от личния лекар на детето или от личния лекар на родилката;

Когато раждането не стане в рамките на 45-те дни отпуск поради бременност, той се продължава с нов болничен лист до деня на раждането, но за не повече от 93 дни. Когато раждането е станало преди изтичането на 45-дневния отпуск поради бременност, а също и при преждевременно раждане, когато не е съществувала възможност да се започне ползването на 45-дневния отпуск поради бременност, осигурената има право на остатъка или на

неизползвания отпуск поради бременност. В тези случаи отпускът се включва в третия болничен лист, като се вписва размерът на неизползвания отпуск поради бременност.

Данните от болничните листове за периода от 135 календарни дни се подават по електронен път от органите на медицинската експертиза и постъпват в Електронния регистър на болничните листове и решенията по обжалването им на НОИ. Представянето на данните от издадените болнични листове в регистъра се извършва при издаването им. При липса на техническа възможност представянето на данните в регистъра се извършва в 7-дневен срок от издаването им.

За първия болничен лист майката попълва при осигурителя си декларация за обстоятелствата за изплащане на паричните обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане и трудоустрояване по болнични листове (приложение № 1 към чл. 3, ал. 2 от Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване). Майката е длъжна да представи болничния лист или да уведоми осигурителя до два работни дни от издаването му. От своя страна осигурителят, за всеки болничен лист, изпраща по електронен път в НОИ Приложение № 9 към НПОПДОО. Приложение № 9 се изпраща в НОИ и от самоосигуряващите се лица.

Документите и данните за изплащане на парично обезщетение за временна неработоспособност или трудоустрояване се представят в съответното териториално поделение на Националния осигурителен институт в следните срокове:

1. от осигурителите, техните клонове и поделения и осигурителните каси – до 10-о число на месеца, следващ този, през който осигуреното лице е представило документите за изплащане на обезщетението пред осигурителя;
2. от самоосигуряващите се лица – до 10-о число на месеца, следващ този, през който е издаден документът за изплащане на обезщетението.

Когато детето е родено мъртво, починало, е настанено по реда на чл. 26, ал. 1 от Закона за закрила на детето или е дадено в детско заведение на пълна държавна издръжка или за осиновяване, майката има право на парично обезщетение до изтичане на 42 дни от раждането. В тези случаи трети болничен лист не се издава.

Ако работоспособността на майката вследствие на раждането не е възстановена след 42-ия ден, срокът на обезщетението се продължава по преценка на здравните органи до възстановяване на нейната работоспособност. До изтичането на 410 календарни дни това обезщетение се заплаща като обезщетение за бременност и раждане. Обстоятелството, че неработоспособността е вследствие на раждането, задължително се отразява в болничния лист.

Когато детето е дадено за осиновяване, настанено е по реда на чл. 26, ал. 1 от Закона за закрила на детето или в детско заведение на пълна държавна

издръжка или почине след 42-ия ден от раждането, както и при отглеждането му от лице, включено в програми за подкрепа на майчинството, обезщетението за бременност и раждане се прекратява от следващия ден (чл. 54, ал. 4 от КСО).

На осигуреното лице, което осиновява дете или при което е настанено дете по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето, се издава болничен лист за временна неработоспособност в размер на разликата от възрастта на детето в деня на предаването му за осиновяване или отглеждане до изтичането на 135 календарни дни. На работничките и служителките се разрешава отпуск на основание чл. 163, ал. 6 и 7 от Кодекса на труда.

Отпускът по чл. 163, ал. 7 от КТ в размер на разликата от възрастта на детето в деня на настаняването му до изтичането на полагащия се отпуск за раждане от 135 дни се ползва въз основа на съответния болничен лист на здравните органи и заверен препис от влязлото в сила решение на съда за настаняване на детето, а в случай че съдът не се е произнесъл по искането за настаняване на детето – въз основа на заверено копие от влязлата в сила заповед на директора на дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето за временно настаняване по административен ред. Разпоредбата на чл. 163, ал. 7 от КТ е нова и е в сила от 1 юни 2017 г. Приемните майки, които ползват този отпуск, имат право и на обезщетение за бременност и раждане също от тази дата.

Осиновителките и приемните майки представят пред осигурителите си декларация за обстоятелствата за изплащане на паричните обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане и трудоустрояване по болнични листове (приложение № 1 към чл. 3, ал. 2 от Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване). Те декларират, че осиновяването или настаняването на детето не е прекратено по съответния ред. В посочените по-горе срокове осигурителите изпращат в НОИ Приложение № 9 към НПОПДОО, като удостоверяват съответните обстоятелства, свързани с осиновяването или настаняването на детето по реда на чл. 26, ал. 1 от Закона за закрила на детето.

При тежко заболяване на майката на правоимащите лица се издава болничен лист за временна неработоспособност в размер на разликата от деня на заболяването (смъртта) на майката до изтичане на 135 календарни дни.

При тежко заболяване на майката на дете до 2-годишна възраст, поради което тя не може да се грижи за детето, независимо кога е настъпило и независимо дали е довело до неработоспособност, ЛКК на лечебното заведение, което осъществява лечението и наблюдението на майката, издава протокол. Протоколът на ЛКК съдържа трите имена на майката, пълната диагноза на заболяването, срока (от – до) за целия период, за който майката не може да се грижи за детето, трите имена и датата на раждане на детето и повода за освидетелстването – ползване на отпуск по чл. 167 от Кодекса на труда (КТ). Когато възможността за гледане на детето от майката не се възстанови в срока, посочен в протокола, определен от ЛКК, той се продължава с нов протокол на ЛКК след ново освидетелстване.

Лицето, което преотстъпва правото за отглеждането на детето, писмено заявява съгласието си за това (например когато бащата преотстъпва правото за гледане на детето на баба му). Когато майката (осиновителката) е самотна или бащата (осиновителят) е починал, съгласие не се изисква.

Паричното обезщетение на лицето, поело отглеждането на детето, се изплаща на основание чл. 51 от КСО в размерите на парично обезщетение за бременност и раждане. Обезщетението се изплаща и на самоосигуряващите се лица, които са осигурени за общо заболяване и майчинство.

При смърт или тежко заболяване на майката (осиновителката) в периода до 135 календарни дни, което я възпрепятства да гледа детето, на лицето, поело отглеждането на детето, се разрешава отпуск по чл. 167 от Кодекса на труда.

Лицата, които имат право на отпуск по чл. 167 от КТ са:

- баща, осиновител;
- един от родителите на майката, бащата, осиновителката или осиновителят;
- когато бащата е неизвестен – един от родителите на майката;
- когато осиновителка сама е осиновила дете – един от нейните родители;
- когато и двамата родители са починали – настойник или с негово съгласие един от родителите на майката или бащата на детето.

Отпуск в размер на остатъка до 410 дни (чл. 163, ал. 1 от Кодекса на труда) се разрешава въз основа на писмено заявление на майката до предприятието, към което се прилагат копие от удостоверението за раждане на детето и декларация съгласно приложение № 7 към Наредбата за работното време, почивките и отпуските. Предприятието е длъжно да разреши отпуска от деня, посочен в заявлението, а когато майката (осиновителката) няма право на този отпуск, предприятието е длъжно да я уведоми за това незабавно, като мотивира отказа си.

Пред осигурителя си майката попълва и представя и заявление – декларация за изплащане на парично обезщетение при бременност и раждане на основание чл. 50, ал. 1 и чл. 51 от КСО за остатъка до 410 календарни дни по образец, приложение № 2 към НПОПДОО. Осигурителят изпраща в НОИ удостоверение по образец, приложение № 10 към Наредбата, а самоосигуряващите се лица попълват и изпращат приложение № 11.

На обезщетение в размер на общо заболяване и майчинство в срок до 410 календарни дни от 1 юни 2017 г. имат право и приемните майки и бащи, при които е настанено дете по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето. Документите, необходими за отпускането на това обезщетение, са същите, които се представят от майка или осиновителка.

При смърт или тежко заболяване на майката (осиновителката) в периода от 135-я до 410 ден, детето може да се отглежда от лицата, които имат право на отпуск по чл. 167 от кодекса на труда. Паричното обезщетение и за тях е в размер на парично обезщетение за бременност и раждане.

В обхвата на чл. 50 от Кодекса за социално осигуряване, който регламентира сроковете, в които се получават парични обезщетения за бременност и раждане от средствата на държавното обществено осигуряване от осигурените майки, са създадени разпоредби, които дават право и на осигурените за общо заболяване и майчинство бащи да получават парично обезщетение в рамките на 410-дневния период при раждане на дете.

На основание чл. 50, ал. 6 от Кодекса за социално осигуряване осигуреният за общо заболяване и майчинство баща (осиновител) има право на парично обезщетение при раждане (осиновяване) на дете в размера, определен по реда на чл. 49, за срок до 15 календарни дни, през време на отпуска по чл. 163, ал. 8 и 9 от Кодекса на труда, когато отговаря на условията по чл. 48а. Правото за получаване на обезщетение по този ред от осиновителите е в сила от 1 юни 2017 година.

За получаването на това обезщетение бащата трябва да се намира в законен брак с майката на детето или да живее в едно домакинство с нея и да е припознал детето.

Право на парично обезщетение при раждане на дете за срок до 15 календарни дни от изписването на детето имат и самоосигуряващите се бащи. Условията, на които те трябва да отговарят, за да получат това парично обезщетение, са следните:

- самоосигуряващият се трябва да е избрал да внася вноски за фонд „Общо заболяване и майчинство” и да е внесъл дължимите вноски;
- да има най-малко 12 месеца осигурителен стаж с вноски за фонд „Общо заболяване и майчинство”;
- изборът на осигуряването за фонд „Общо заболяване и майчинство” да е станал задължително в 7-дневен срок от започването или възобновяването на трудовата дейност;
- бащата да се намира в законен брак с майката на детето или да живее в едно домакинство с нея и да е припознал детето.

Получаването на парично обезщетение от бащата при раждането на детето не лишава осигурената майка от правото ѝ да получава парично обезщетение за бременност и раждане, когато и тя отговаря на условията, изискващи се в Кодекса за социално осигуряване.

Във всички случаи осигурените по трудово правоотношение бащи трябва да имат разрешение от работодателя си за ползване на отпуск за това време. Нормативното основание за ползването му е ал. 8 на чл. 163 от Кодекса на труда.

На основание чл. 163, ал. 8 от Кодекса на труда, когато майката и бащата живеят в едно домакинство, бащата има право на 15-дневен отпуск при раждане на дете от датата на изписването на детето от лечебното заведение. Този отпуск се ползва въз основа на писмено заявление от бащата, подадено по реда на чл. 45а от Наредбата за работното време почивките и отпуските и декларация от майката и бащата, че живеят в едно домакинство и бащата е припознал детето.

Отпускът се разрешава и ползва в календарни дни считано от датата на изписването на детето от лечебното заведение.

При същите условия се разрешава и отпуска на осиновителите на основание чл. 163, ал. 9 от Кодекса на труда.

Паричното обезщетение на осигурените бащи (осиновители) в посочените случаи се изчислява и изплаща за работните дни, включени в рамките на 15-дневния период, започващ от деня на изписването на детето от лечебното заведение. Важно е да се знае, че пред работодателя, който разрешава отпуска по чл. 163, ал. 8 и 9, трябва да се представи документ от лечебното заведение удостоверяващ датата на изписването на детето от там.

Отпускът може да се ползва изцяло или на части, но във всички случаи в рамките на 15-те календарни дни, които се броят от датата на изписването на детето от лечебното заведение. Важно е да се знае, че няма утвърден формуляр, който се издава в тези случаи от лечебните заведения, но в документа, който те издават, задължително трябва да фигурира датата, на която детето е изписано. Когато са родени близнаци и те се изписват по различно време от лечебното заведение, осигуреният баща трябва да избере спрямо кое изписване да ползва полагащия му се 15-дневен отпуск.

За получаването на паричното обезщетение е необходимо и да се подадат съответните документи в осигурителя и в съответното му териториално поделение на Националния осигурителен институт.

За тази цел към Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване е създадено заявление – декларация по образец съгласно приложение № 3 – „Заявление – декларация за изплащане на парично обезщетение при раждане на дете на основание чл. 50, ал. 6 от КСО до 15 календарни дни”. Пред осигурителя се представя и документа от лечебното заведение, удостоверяващ датата на изписването на детето. В приложение № 3 бащата (осиновителят) декларира личните си данни, имената на детето и майката и датата, от която иска изплащането на обезщетението.

Осигурителят попълва и подава в съответното териториално поделение на НОИ удостоверение – приложение № 10 от Наредбата. В това удостоверение осигурителят декларира обстоятелствата, съотносими към получаването на обезщетението от бащата или осиновителя.

Съгласно чл. 52 от Кодекса за социално осигуряване при прекратяване на осигуряването за общо заболяване и майчинство през време на получаване на обезщетение за бременност и раждане на осигуреното лице се изплаща парично обезщетение до изтичане на срока на обезщетението за бременност и раждане по чл. 50. Това означава, в случай че правоотношението на осигурения баща бъде прекратено в периода на 15-дневния отпуск, той получава отпускното му парично обезщетение до изтичането на този отпуск.

На основание чл. 50, ал. 7 от Кодекса за социално осигуряване осигуреното за общо заболяване и майчинство лице има право на парично обезщетение при раждане на дете в размера, определен по реда на чл. 49, след навършване на 6-

месечна възраст на детето за остатъка до 410 календарни дни, през време на отпуска по чл. 163, ал. 10, 11 или 12 от Кодекса на труда, ако отговаря на условията по чл. 48а.

Правоимащите лица да ползват този отпуск са следните:

- Със съгласието на майката (осиновителката) бащата (осиновителят) може да ползва вместо нея отпуск за остатъка до 410 дни. Когато бащата е неизвестен, отпускът може да се ползва от един от родителите на майката. Когато бащата (осиновителят) е починал, отпускът може да се ползва от един от родителите на майката (осиновителката) или на бащата (осиновителя) (чл. 163, ал. 10 от КТ).
- Със съгласието на работничка или служителка, която сама е осиновила дете, след навършване на 6-месечна възраст на детето един от нейните родители може да ползва вместо нея отпуск за остатъка до 410 дни (чл. 163, ал. 11 от КТ).
- Когато детето е настанено по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето при съпрузи, със съгласието на работничката или служителката след навършване на 6-месечна възраст на детето нейният съпруг може да ползва вместо нея отпуск за остатъка до 410 дни (чл. 163, ал. 11 от КТ).

Преди 1 юни 2017 г. право на такъв отпуск имаха само бащи и осиноvitели, всички изброени по-горе допълнително лица придобиват това право от посочената дата.

Отпускът по чл. 163, ал. 10, изречение първо от КТ се ползва от бащата (осиновителя) въз основа на писмено заявление, към което се прилагат копие от удостоверение за раждане на детето и декларация съгласно приложение № 8 от Наредбата за работното време, почивките и отпуските. Отпускът по чл. 163, ал. 10, изречение второ от КТ се ползва от един от родителите на майката въз основа на писмено заявление, към което се прилагат копие от удостоверение за раждане на детето и декларация съгласно приложение № 11 от Наредбата. Отпускът по чл. 163, ал. 10, изречение трето от КТ се ползва от един от родителите на майката (осиновителката) или на бащата (осиновителя) въз основа на писмено заявление, към което се прилагат копие от удостоверение за раждане на детето или заверен препис от влязло в сила решение на съда за осиновяване и копие от акта за предаване на детето за осиновяване, както и препис-извлечение от акта за смърт на бащата (осиновителя) и декларация съгласно приложение № 12 към Наредбата.

Отпускът по чл. 163, ал. 11 КТ се ползва от един от родителите на работничката или служителката, която сама е осиновила дете, въз основа на писмено заявление, към което се прилагат заверен препис от влязло в сила решение на съда за осиновяване, копие от акта за предаване на детето за осиновяване и декларация съгласно приложение № 13 към Наредбата за работното време, почивките и отпуските.

Отпускът по чл. 163, ал. 12 КТ се ползва въз основа на писмено заявление на съпруга, когато детето е настанено по реда на чл. 26 от Закона за закрила на

детето при съпрузи. Към заявлението се прилагат заверен препис от влязлото в сила решение на съда за настаняване на детето и декларация съгласно приложение № 14 към Наредбата за работното време, почивките и отпуските.

Във всички случаи за изплащането на парично обезщетение по чл. 50, ал. 7 от Кодекса за социално осигуряване правоимащите лица попълват и представят пред осигурителите си заявление – декларация за изплащане на парично обезщетение при раждане на дете на основание чл. 50, ал. 7 след навършване на 6-месечна възраст на детето за остатък до 410 календарни дни (Приложение № 4 към НПОПДОО). Осигурителят попълва и подава в съответното териториално поделение на НОИ удостоверение, приложение № 10 от Наредбата.

През времето на отпуск за отглеждане на дете от 1 до 2-годишна възраст на осигурените за общо заболяване и майчинство лица, които отговарят на условията по Кодекса за социално осигуряване, се изплаща парично обезщетение. Размерът на обезщетението е месечен и се определя ежегодно със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване. На основание чл. 13 от ЗБДОО за 2017 г. паричното обезщетение за отглеждане на дете е 340 лв. В случаите, в които месецът, през който се ползва отпуск, не е пълен, а се ползва само част от него, паричното обезщетение се определя пропорционално на работните дни по календар за времето на отпуска.

Работниците и служителите ползват отпуск за отглеждане на дете на основание чл. 164, ал. 1 от Кодекса на труда, съгласно който, след използване на отпуска поради бременност, раждане или осиновяване, ако детето не е настанено в детско заведение, работничката или служителката има право на допълнителен отпуск за отглеждане на дете до навършване на 2-годишната му възраст.

Отпускът се ползва въз основа на писмено заявление на майката (осиновителката). Предприятието е длъжно да разреши отпуска от деня, посочен в заявлението. Ако лицето няма право на този отпуск, предприятието е длъжно да го уведоми за това незабавно, като мотивира отказа си. Когато заявлението се подава от майката (осиновителката), към него се прилага декларация, че тя не е лишена от родителски права или нейните родителски права не са ограничени по установен ред, че детето не е дадено за осиновяване или не е настанено в детско заведение, включително детска ясла, че майката (осиновителката) не е дала съгласие по чл. 164, ал. 3 от КТ отпускът да бъде ползван от бащата (осиновителя) или от някой от техните родители, както и че детето не се отглежда от лице, включено в програми за подкрепа на майчинството.

Обезщетението от държавното обществено осигуряване се отпуска от първия ден на отпуска до навършване на 2-годишната възраст на детето, включително датата на рождения му ден. За да имат право на това обезщетение, осигурените трябва да имат най-малко 12 месеца осигурителен стаж като осигурени за общо заболяване и майчинство. Другото условие, на което трябва да отговарят осигурените, е да са в кръга на лицата, за които са внесени или дължими осигурителни вноски за фонд „Общо заболяване и майчинство” към деня на излизане в отпуска и осигуряването им да не е прекратено.

Пред осигурителите майките (осиновителките) трябва да представят заявление – декларация по образец съгласно приложения № 7 към Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.

За всеки документ, подаден от осигурената майка (осиновителка), осигурителите, техните клонове и поделения и осигурителните каси представят в НОИ удостоверение по образец, съгласно приложение № 10, с данни относно правото на парично обезщетение. При първото представяне на удостоверение по образец, съгласно приложение № 10, осигурителите, техните клонове и поделения и осигурителните каси еднократно удостоверяват и данните относно банковата сметка на лицето за изплащане на паричните обезщетения. В това удостоверение осигурителят следва да декларира, че:

- на лицето е разрешен отпуск по чл. 163, ал. 1 от КТ със Заповед № ..... от .....20.... г.;
- Към деня, от който е разрешен отпускът, лицето е осигурено за общо заболяване и майчинство;
- Към деня, от който е разрешен отпускът, лицето има 12 месеца осигурителен стаж като осигурено за общо заболяване и майчинство;
- Лицето е осигурено с код за вид осигурен съгласно декларация – образец № 1 „Данни за осигуреното лице“;
- Брой правоотношения/основания за осигуряване при осигурителя;
- Пореден номер на удостоверение, приложение № 10;
- Дневно работно време в часове по правоотношението на лицето за месеца, през който е началото на отпуска;
- Други обстоятелства;
- Входящ номер и дата на представяне на заявлението – декларация на осигурителя.

Отпускът на майката по чл. 164, ал. 1 се прекъсва:

1. когато майката (осиновителката) е лишена от родителски права или нейните родителски права са ограничени по установен ред;
2. когато майката (осиновителката) даде съгласие отпускът да бъде ползван от някое от лицата по чл. 164, ал. 3 КТ;
3. по искане на майката (осиновителката) – с писмено заявление до предприятието.

С прекратяването на отпуска по чл. 164, ал. 1 от Кодекса на труда изплащането на паричното обезщетение от държавното обществено осигуряване също се прекратява.

На основание чл. 164, ал. 3 от Кодекса на труда отпускът по ал. 1 със съгласието на майката (осиновителката) се разрешава на бащата (осиновителя) или на един от техните родители, когато работят по трудово правоотношение.

В тези случаи лицето, което ще поеме отглеждането на детето, подава писмено заявление пред работодателя си, като към него се прилагат декларация и справка съгласно приложения № 2 и 3 в два екземпляра от Наредбата за работното време, почивките и отпуските. Тези лица получават вместо майката (осиновителката) паричното обезщетение за отглеждане на малко дете, на основание чл. 53, ал. 2 от Кодекса за социално осигуряване.

Отпускът по чл. 164 се прекратява и когато:

1. детето бъде дадено за осиновяване;
2. детето бъде настанено в детско заведение, включително детска ясла;
3. детето бъде настанено по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето;
4. детето се отглежда от лице, включено в програми за подкрепа на майчинството;
5. детето почине;
6. осиновяването бъде прекратено от съда;
7. трудовото правоотношение на майката (осиновителката), която е дала съгласие отпускът да бъде ползван от някое от лицата по чл. 164, ал. 3 от КТ, се прекрати.

При същите обстоятелства се прекратява и изплащането на паричното обезщетение за отглеждане на малко дете.

На основание чл. 164а, ал. 1 от Кодекса на труда право на отпуск за отглеждане на дете до навършване на 2-годишната му възраст имат лицата, при които е настанено дете по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето.

Отпускът на приемния родител се прекратява при настъпване на следните обстоятелства:

1. настаняването на детето е прекратено на някое от основанията по чл. 29 от Закона за закрила на детето, както и в случаите по чл. 30 от Закона за закрила на детето;
2. заповедта на директора на дирекция „Социално подпомагане“ е отменена;
3. съдът откаже да уважи искането за настаняване на детето или прекрати образуваното производство;
4. лицето изрази писмено желание за това;
5. детето почине.

Когато детето се отглежда от приемни родители, те също имат право да получат парично обезщетение от държавното обществено осигуряване за отглеждането му, като нормативното основание за това е чл. 53, ал. 3 от Кодекса за социално осигуряване. В тези случаи лицата трябва да представят пред осигурителя си заявление – декларация по образец съгласно приложение № 7 към Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено

осигуряване. В това заявление те декларират съответното качество, в което желаят да получат паричното обезщетение.

За всяко лице по чл. 164, ал. 3 и чл. 164а от Кодекса на труда осигурителят попълва и изпраща в НОИ удостоверение по образец съгласно приложение № 10 с данни относно правото на парично обезщетение към Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване. Обстоятелствата, които осигурителят декларира пред НОИ, са аналогични на тези, които се декларират за осигурените майки (осиновителки).

При смърт или тежко заболяване на майката (осиновителката), което я възпрепятства да гледа детето, на лицето, което ползва отпуска по чл. 167 от Кодекса на труда, се изплаща паричното обезщетение за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст. Обезщетението се изплаща и на самоосигуряващите се лица, които са осигурени за общо заболяване и майчинство.

На работниците и служителите в този случай се разрешава отпуск на основание чл. 167 от Кодекса на труда.

Бащата (осиновителят) има право на отпуск по чл. 167, ал. 1 КТ, при условие че той работи по трудово правоотношение, независимо от това дали майката (осиновителката) е работила, или работи по трудово правоотношение.

Когато майката (осиновителката) на дете до 2-годишна възраст заболее тежко и бащата (осиновителят) е починал, съответната част от отпуските за раждане, при осиновяване и за отглеждане на малко дете се ползва от един от родителите на майката (осиновителката) или на бащата (осиновителя). В този случай отпускът се ползва, без да се изисква съгласието на майката (осиновителката). Към писменото заявление за ползване на отпуска се прилага и акт от здравните органи, който установява заболяването на майката (осиновителката) и срока, както и копие от препис-извлечението от акта за смъртта на бащата (осиновителя). Родителят на майката (осиновителката) или на бащата (осиновителя) има право на отпуск по чл. 167, ал. 2 КТ, при условие че работи по трудово правоотношение, независимо от това дали майката (осиновителката) работи по трудово правоотношение.

Когато майката на дете до 2-годишна възраст почине или заболее тежко и бащата е неизвестен, съответната част от отпуските за отглеждане на малко дете се ползват от един от нейните родители. В този случай отпускът също се ползва, без да се изисква съгласието на майката. Родителят на майката има право на отпуск по чл. 167, ал. 3 КТ, при условие че работи по трудово правоотношение, независимо от това дали майката е работила, или работи по трудово правоотношение.

Когато работничка или служителка, която сама е осиновила дете до 2-годишна възраст, почине или заболее тежко, съответната част от отпуските за отглеждане на малко дете се ползва от един от нейните родители. Родителят на работничката или служителката има право на отпуск по чл. 167, ал. 4 КТ, при условие че работи по трудово правоотношение, независимо от това дали работничката или служителката е работила или работи по трудово правоотношение.

Когато починат и двамата родители (осиновители) на дете до 2-годишна възраст, съответната част от отпуските по чл. 164 КТ се ползва от настойника, а с негово съгласие – от един от родителите на майката (осиновителката) или на бащата (осиновителя) на детето. Настойникът или родителят на майката (осиновителката) или на бащата (осиновителя) има право на отпуск по чл. 167, ал. 5 КТ, при условие че работи по трудово правоотношение, независимо дали родителите (осиновителите) на детето са работили по трудово правоотношение.

Парично обезщетение в размер 50 на сто от обезщетението за отглеждане на малко дете (чл. 54 от Кодекса за социално осигуряване) осигурените получават при следните условия:

1. не ползват допълнителния платен отпуск за отглеждане на малко дете или лицето, което ползва такъв отпуск, прекъсне неговото ползване;
2. самоосигуряващото се лице с право на обезщетение за отглеждане на малко дете започне да упражнява трудова дейност, за която се осигурява за общо заболяване и майчинство.

Ако майката (осиновителката) е починала, лишена е от родителски права или упражняването на родителските права върху детето е предоставено на бащата (осиновителя), това обезщетение се изплаща на бащата (осиновителя), а ако той е починал – на настойника.

Във всички случаи обезщетението се изплаща само ако лицето, поело отглеждането на детето, е осигурено за общо заболяване и майчинство.

Считано от 1 юни 2017 г. е в сила правото на осигурените майки да получават парично обезщетение и за периодите, в които се завърнат на работа преди детето да е навършило една година.

На основание чл. 50а от Кодекса за социално осигуряване майката (осиновителката), която е осигурена за общо заболяване и майчинство и е имала право на обезщетение по чл. 48а, получава парично обезщетение в размер 50 на сто от обезщетението по чл. 49, когато:

1. след изтичането на периодите след раждането, които се разрешават с актове на здравните органи, не ползва отпуск за бременност и раждане или лицето, което ползва такъв отпуск, прекъсне неговото ползване;
2. след изтичането на периодите след раждането, които се разрешават с актове на здравните органи, самоосигуряващото се лице започне да упражнява трудова дейност, за която се осигурява за общо заболяване и майчинство.

При завръщането си на работа, след изтичане на периода по болничните листове за бременност, раждане и отглеждане на дете, в посочения случай, майката (осиновителката) подава пред осигурителя приложение № 2а към Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване **ЗАЯВЛЕНИЕ – ДЕКЛАРАЦИЯ** за изплащане на парично обезщетение при бременност и раждане на основание чл. 50а КСО за остатъка до 410 календарни дни.

В срок до 10-о число на месеца, следващ този, през който майката е подала приложение № 2а към Наредбата за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване, осигурителите представят в НОИ удостоверение по образец съгласно приложение № 10 с данни относно правото на парично обезщетение.

Когато майката (осиновителката) е починала, лишена е от родителски права или упражняването на родителските права върху детето е предоставено на бащата (осиновителя), това обезщетение се изплаща на бащата (осиновителя), а когато той е починал – на настойника. Във всички случаи обезщетението се изплаща, когато лицето, поело отглеждането на детето, е осигурено за общо заболяване и майчинство.

Обезщетението в размер 50 на сто от паричното обезщетение за бременност и раждане не се изплаща при смърт на детето, когато детето е дадено за осиновяване, настанено е по реда на чл. 26, ал. 1 от Закона за закрила на детето или в детско заведение на пълна държавна издръжка, както и при отглеждането му от лице, включено в програми за подкрепа на майчинството

Библиографска справка:

- 1. Кодекс за социално осигуряване.*
- 2. Наредба за паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.*
- 3. Кодекс на труда.*
- 4. Наредба за работното време, почивките и отпуските.*

**CHANGES IN THE SOCIAL INSURANCE CODE AND THE ORDINANCE
ON CASH BENEFITS AND ALLOWANCES FROM THE STATE SOCIAL
SECURITY SYSTEM WHICH EMPLOYERS MUST TAKE INTO ACCOUNT
AS OF 1 JULY 2017**

Verzhinia Zarkova
Social Security Expert

Key words:	Summary
<p><i>State Social Security</i></p> <p><i>Cash benefit in case of pregnancy, childbirth and bringing up children</i></p> <p><i>Leaves under the Social Insurance Code</i></p> <p><i>Documents and data</i></p>	<p><i>The State Social Security system, in particular, short-term social security, governs social relations in the field of the provision of social protection for workers and employees in the event of the occurrence of certain social risks. In legal terms, this protection is laid down in the Social Insurance Code and the relevant regulations. The Code provides that in the case of temporary disability or unfitness for work the insured individuals shall receive cash benefits from the General Diseases and Maternity Fund to substitute the remuneration foregone. Before being entitled to receive the relevant cash benefit the insured individuals shall have to satisfy certain conditions provided for in the Code. The insured persons should also have complied with their obligations in respect of submitting the required documents and data so as to allow for the process of benefit calculation and payment to be carried out. The procedure and manner for carrying out this process are provided for in the Ordinance on Cash Benefits and Allowances from the State Social Security System. In effect as of 1 July 2017, the scope of individuals entitled to cash benefits for pregnancy, childbirth and bringing up children includes additionally new entitled persons. In this relation, a number of amendments have been made in the provisions of both the Social Insurance Code and the Ordinance on Cash Benefits and Allowances from the State Social Security System. The forms being submitted by the insured persons with the respective social insurance contributor have been amended and supplemented; the data submitted by the social insurance contributor to the National Social Security Institute has also been supplemented. This article aims to outline and discuss the rights of the insured persons to receive cash benefits in the event of the occurrence of the relevant risks, i.e. pregnancy, childbirth and bringing up children, as well as to highlight the new developments in the application of the social security legislation in this area.</i></p>